

Ekler Péter

ADATOK AUGUSTINUS MORAVUS OLOMUCENSIS (1467–1513) ÉLETÉHEZ I.¹

Augustinus Moravus Olomucensis (Augustin Olomoucký, Augustinus Käsenbrot, Olmützi Ágoston, 1467–1513) a 15. század végi és 16. század eleji morvaországi és közép-európai (egyúttal magyarországi) humanizmus egyik legfontosabb alakja. Krakkói és padovai tanulmányok után 1496-tól II. Ulászló magyar és cseh király budai udvarában tevékenykedett a cseh kancellária szolgálatában, később cseh alkancellárként. Komoly egyházi javadalmakat élvezett; a Sodalitas Litteraria Danubiana (Dunai Tudós Társaság) meghatározó szereplője volt.²

Az 500 éve elhunyt Augustinus Moravus irodalmi tevékenységére vonatkozóan számos további vizsgálatot érdemlő kérdés, probléma létezik. Közéjük tartozik az Augustinus által írt *De modo epistolandi cum nonnullis epistolis quam pulcherrimis* (a továbbiakban *De modo epistolandi*) című, 1495-ben Itáliában, Vencében megjelent (és a korabeli Magyarországon is nyilvánvalóan ismert), levélírást oktató stilisztikai „tankönyvnek” beható vizsgálata, elemzése.

A *De modo epistolandi* rövid, egyszerű, átlátható felépítésű latin nyelvű levélírástani kézikönyv, amely a levélíráshoz vonatkozó al-

lános ismeretek rövid leírása után a *Rhetorica ad Herennium* (Kr. e. 1. sz.) negyedik könyvének gondolatmenetét követve a stilisztikai alakzatokat ismerteti, végül pedig követésre való példaként 13 latin nyelvű levelet közöl. A kellemes hangulatú mintalevelek szerzője Augustinus Moravus, a címzettek pedig valós személyek.³

A *De modo epistolandi* Eduard Petrů már vizsgálta cseh nyelvű tanulmányában,⁴ de komolyabb figyelmet és mélyebb elemzést még nem nyert el a mű. Bár a *De modo epistolandi* Augustinus Moravus többéves magyarországi tartózkodása és kancelláriai tevékenysége előtt készült, mégis komoly figyelmet érdemel, egyrészt, mert fontos adatokat tartalmaz Augustinus életére vonatkozóan, másrészt pedig azért, mert a korabeli itáliai, közép-európai és magyarországi (humanista) szerzők, illetve személyek kapcsolatrendszerének további megismeréséhez is értékes adatok olvashatók ki a műből.

A műre irányuló korábbi kutatásaink eredményeit több alkalommal közöltük.⁵ Jelen írásban a *De modo epistolandi* első hét levelét, vagyis az ajánlólevelet és az első hat „mintalevelet” szeretnénk közelebbről szemügyre ven-

ni, és a belőlük kiolvasható életrajzi adatokat értelmezni. A *De modo epistolandi* csak egyszer jelent meg (1495), modern közreadása nincs, s mint említettük, eddig kevés figyelem irányult a benne található levelekre. Augustinus Moravus más személyekhez (például Conrad Celtis, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic/Bohuslav Lobkowicz von Hasenstein) írt, a *De modo epistolandi*ban nem található leveleinek komoly hányada viszont modern kiadásokban is tanulmányozható.⁶ Indokoltnak tűnik tehát, ha az alábbiakban Augustinus életrajzát a *De modo epistolandi* leveleinek vizsgálatával kívánjuk árnyaltabbá tenni.

A *De modo epistolandi* értekező fejezetei után 13 latin nyelvű levél olvasható, ezek a teljes mű terjedelmének harmadát teszik ki. A Heinrich Osweinnek címzett ajánlólevéllel együtt tehát 14 levél található a *De modo epistolandi*ban. Mindegyiket Augustinus írta, a címzetteknek pedig 1-1 levél szól. Egy H. N. S. monogrammal jelölt és egy Kilián nevű címzettet nem tudunk azonosítani.⁷ A levelek nagy része datálatlan, ezeket Augustinus 1493–1494 körül írta, itáliai tartózkodása alatt. A levelek alapvetően a Padovában tanuló, időző Augustinus és Ferrarában, Bolognában, Velencében élő barátai, ismerősei között történő híradásokat tartalmazzák. Beszámolnak közös irodalmi élményeikről, találkozásairól, a levelek tehát barátságuk fontos dokumentumai. A levelek kellemes hangulatúak, a felek olykor viccesen csipkelődnek egymással, polémiának nincs nyoma. Augustinus mondatai szépek, érződik rajtuk, hogy szerzőjük nemcsak hangoztatja, hogy kedveli Cicero és Seneca leveleit, hanem fogalmazás közben maga is imitálja őket.

Az ajánlólevél

Augustinus Moravus a *De modo epistolandi* „Henricus Oseuen” (Heinrich/Henryk Oswein, ?–1516) boroszlói kanonoknak és glogauai (Głogów, Lengyelország) dékánnak ajánlotta.⁸ Heinrich Oswein a művelt Johannes IV. (Roth) (1426–1506) boroszlói püspök rokona volt, és Augustinushoz hasonlóan szintén Padovában tanult, vele egy időben. Johannes IV. (Roth) – Augustinus nagybátyja, Andreas Stiborius mellett – Augustinus egyik legfontosabb támogatója, patrónusa volt. Augustinus neki ajánlotta a *Dialogus in defensionem poetice* (Velence, 1493, GW 3057). Augustinus a *Dialogus* ajánlásában, a padovai évek felidézésekor említ egy fiatal, Johannes IV. (Roth) püspökkel rokonságban álló személyt („...Henricum, consobrinum tuum, rarae indolis adolescentem...”), aki nagy valószínűség szerint azonos lehet Heinrich Osweinnel.⁹ Amennyiben a két ajánlólevélben (*Dialogus, De modo epistolandi*) szereplő Henrik azonos, akkor magától értetődik, hogy a *De modo epistolandi* ajánlása az ő személyén keresztül a művelt boroszlói püspöknek is szólhat.

Az ajánlólevélből megismerjük a fő indítékot, ami Augustinust a rövid mű megírására készítette. A szerző nem ért egyet azokkal, akik – mint levélírók, illetve levélírástan-szerzők – összetévesztik a levelet a szónoki beszéddel. Ebből a tévedésből fakad, hogy a levelet – a szónoki beszédhez hasonlóan – túldíszítik retorikai alakzatokkal, továbbá – szintén a szónoki beszéd felépítését követve – a levelet is meghatározott részekre, alkotóelemekre (például *narratio, propositio, peroratio*) tagolják. Augustinus helytelennek tartja a sokak által követett eljárást. (Nem nevezi meg, kikre

gondol.) Elsősorban Cicero, Seneca gyakorlatára hivatkozva hangsúlyozza, hogy a levél mint műfaj eltér más műfajoktól (történetírói munka, szónoki beszéd), ezért nem szabad azok módszereit, jellemzőit, a rájuk érvényes szabályokat a levelek stílusában, felépítésében is megvalósítani, erőltetni.

1. levél

Augustinus 1467-ben született Olomoucban (Olmütz). Nagyon korán elveszítette édesapját, Aegidiust. A *De modo epistolandi* szerzője édesanyja ágán való nagybátyja, Andreas Stiborius (Ctiborius) olmützi kanonok jóvoltából gondos nevelésben részesült. Andreas Stiborius 1496-ban halt meg. Nevének írásmódja nem egységes (Ctiborius–Stiborius); a nagybácsi nem tévesztendő össze Andreas Stiborius bécsi tudóssal (ca. 1470–1515).

Augustinus tanulmányait Olmützben kezdte. 1484-ben beiratkozott a krakkói egyetemre. 1486. szeptember 20-án baccalaureatusi fokozatot szerzett, 1487 végén vagy 1488-ban pedig magister lett (*artes*). Ezt követően nagybátyja és Johannes IV. (Roth) boroszlói püspök anyagi támogatásával Padovában megkezdte jogi tanulmányait. A gyűjtemény élén álló levél a nagybácsi iránti szeretet és hálás köszönet szép dokumentuma, és fontos forrás Augustinus gyermek- és ifjúkorára vonatkozóan: a korán árvaságra jutott Augustinus számára nagybátyja jelentette az élet viszontagságaiban a támaszt, és ő gondoskodott az ifjú krakkói és padovai iskoláztatásáról is.¹⁰

Nemcsak ez a levél tanúskodik Augustinusnak a nagybátyja iránti hálájáról. Andreas Stiborius nevével Augustinus más nyomtatás-

ban megjelent művében is találkozunk. Neki szól az 1492. évre szóló prognosztikon (Velece, 1491. november 13. után, GW 3059) végén olvasható levél („Augustinus Olomucensis Andree Stiborio, canonico olomucensi, Auunculo suo. S.”), a *Dialogus in defensionem poetices* (Velece, 1493) végén álló levél („Augustinus Olomucensis Andree Stiborio, canonico Olomucensi, avunculo suo s. p. d.”),¹¹ és a Johannes Blanchinus-kiadás (Velece, 1495, GW 4410) élén álló ajánlás („Augustinus[!] Morauus Olomucensis Jurispon. atque artium doctor Andree Stiborio, Canonico Olomucensi, Auunculo suo Salutem plurimam dicit.”) is. Augustinus a levelek elején mind a négy esetben – tehát a *De modo epistolandi*ban szereplő levélben, s az utóbb említett három kiadásban olvasható levelekben – az „amice beneficentissime” megszólítással fordul Andreához, utalva jótevő nagybátyja érte tett szellemi-lelki-anyagi áldozataira.

Bár a *De modo epistolandi* nem Andreas Stiboriusnak szóló ajánlólevéllel kezdődik, a neki szóló levél viszont a mintalevelek élén áll, és abban Augustinus Moravus a szöveg elején és a végén világosan jelzi („...non, nisi nomine tuo insignitum emanet...”; „...tibi non imputem primum?”), hogy a *De modo epistolandi* egyúttal nagybátyjának is ajánlja, aki apja helyett apja volt.

2. levél

A második levél Augustinus Moravus Laki Thuz János iránt érzett tiszteletét és nagybecsülését fejezi ki.¹² Laki Thuz János a Hunyadi család régi bizalmasa volt. Mátyás udvarában ajtónállómester, bosnyák, majd szlavón bán

volt. A Vitéz János-féle összeesküvésben való részvétele miatt egy időre kikerült a közéletből. 1478-tól tárnokmester lett. Hivatalviselését utoljára 1481-ben említették. Életének későbbi szakaszáról keveset tudunk: Velencébe távozott (1481), s nem tért vissza többé. Thuz János bukása előtt a kortársak is értetlenül álltak. Thuzt a király száműzte Velencébe; valószínűleg szemet vetett a kegyvesztett és tekintélyes birtokokkal rendelkező férfi jószágaira.¹³

A levél szerint Augustinus szeretné viszonzni Thuz János szeretetét és barátságát. Thuz Jánosban számos kiváló tulajdonság egyesül (*prudencia, constantia, eruditio*). Augustinus boldog, hogy Thuz őt a barátságába fogadta, mert nem mindenkivel teszi ezt. Augustinus úgy tudja, hogy Thuz János örömmel olvasgatja művecskéit, ezért nagybecsülése és hálája jeléül el kívánja neki küldeni *Dialogus in defensionem poetices* című, 1493-ban nyomtatásban is megjelent művét. A kis írás olvasása fel tudná üdíteni Thuz Jánost, ha elfáradt komolyabb irodalmi foglalatosságai közben. Augustinus – utalva Thuz János életének fordulataira – úgy folytatja, hogy a sorsfordulatok közepette nincs jobb, kellemesebb dolog az irodalmi tevékenység által nyújtott gyümölcsöknél. Majd dicséri a címzett állhatatosságát, végül pedig ismét kifejezi reményét, hogy Thuz János a levélben említett *Dialogus* haszonnal és örömmel fogja forgatni.

3. levél

A harmadik levélben, amelyet Augustinus Christoph von Losensteinnek írt, a *De modo epistolandi* is szóba kerül. Augustinus a cím-

zettel együtt tanult Padovában. Az egyetemi évek alatt barátságot is kötöttek. A levél azt a pillanatot eleveníti fel, amikor Christoph – Ferrarából érkezve – meglátogatja Augustinust, és fellapozza a *De modo epistolandi*. (Augustinus a levélben az „opus de ratione scribendarum epistolarum familiarium” megnevezést használja, és mivel nem tudunk Augustinus más episztolográfiai művéről, nyilvánvalóan a *De modo epistolandi* egy kézíratos példányáról lehet szó.) Christoph ezután bátorítja és ösztönzi Augustinust, hogy a levélírástani könyvecske után kezdjen bele egy retorikai munkába („...de ratione dicendi...”)¹⁴ is. Christoph szerint sokan vétenek a helyes szónoki beszéd szabályai ellen, ezért nemcsak a levélírást kell tanítani, hanem az ékesszólás művészetét is. Augustinus a levélben elnézést kér Christophtól, hogy eddig nem tudta teljesíteni a kérést, félt ugyanis a Christoph által kért mű leendő félművelt és kötözködő gáncsolóitól.¹⁴ (A *De modo epistolandi* záró utolsó levélben egyébként szintén szó esik majd Augustinus levélírástani művéről. Augustinus a Georg von Hirnheimnek írt levélben „epistolarum formandarum ratio”-nak nevezi az akkor még be nem fejezett értekezést. A *De modo epistolandi*ban tehát maguk a levelek is említik a később megjelenő értekezést.)

4. levél

Augustinus minden bizonnyal itáliai tartózkodása során kerülhetett kapcsolatba a kor egyik velencei hírességével, a széles műveltséggel rendelkező tudós Cassandra Fedelével (1465–1558). A negyedik levél Cassandrának szóló köszönőlevél, amelyben Augustinus

felidézi azt a (nyilvános) beszédet („...luculenta et exuberanti oratione tua...”), amelyet Cassandra mondott vele kapcsolatban.¹⁵ Augustinus szép szavakkal dicséri, részletezi Cassandra műveltségét, tudományokban való jártasságát, összehasonlítja címzettjét művelt és erényes ókori római hölgyekkel, és megköszöni Cassandrának az őt dicsérő szónoklatot. A levélből nem derül ki, hogy Cassandra milyen alkalomból, hol és milyen fórumon beszélt Augustinusról.

Augustinus a *De modo epistolandi* megjelenésekor a kánonjog és az *artes* doktora volt. Neve mellett az 1492. évre szóló prognosztikon (Velence, 1491. november 13. után, GW 3059) címében „...Augustini bemi Olomucensis artium doctoris...”, a Johannes Blanchinus-kiadás (Velence, 1495, GW 4410) élén álló ajánlásban „Augustinus[!] Morauus Olomucensis Jurispon. atque artium doctor...”, a *De modo epistolandi* ajánlólevelében „...Augustini Morauus Olomucensis decretorum atque Artium liberarium doctoris...” titulus szerepelt.

A Cassandrának írt levél dátátlan. Talán elképzelhető, hogy a művelt hölgy Augustinus padovai egyetemi éveinek egy nevezetes eseménye alkalmából tartotta az *oratiót*. (Tudjuk, hogy Cassandra már 1487-ben, Padovában egy baccalaureus-avatás alkalmából is nyilvános beszédet tartott. Nem ismerünk viszont tőle olyan beszédet, amelyet Augustinus Moravus előtt vagy érdekében tartott volna; a Cassandra leveleit és beszédeit tartalmazó, 1636-ban megjelent gyűjteményben nem találkozunk Augustinus Moravus névvel.) Mindazonáltal valószínű, hogy az az *oratio*, amelyre válaszképpen Augustinus levele megszületett, Augustinus egyetemi (doktori) előmenetelével állhatott összefüggésben.¹⁶

5. levél

Filológiai szempontból (is) hasznos olvasmány Augustinus Moravusnak a neves bolognai professzorhoz, az idősebb Filippo Beroaldóhoz (1453–1505) írt levele.¹⁷ A levél azzal kezdődik, hogy Augustinus gratulál Beroaldónak Propertius-kommentárjaihoz, és dicsérettekkel halmozza el a szerzőt a hasznos magyarázatok miatt. Augustinus azzal folytatja, hogy egy másik római szerző, Suetonius szövege is javításokat és magyarázatokat igényel, ezért kéri, bátorítja Beroaldót, hogy adjon ki egy kommentárt Suetonius romlott szövegéhez is.

Anna Rose nemrég megjelent monográfiájának köszönhetően jól ismerjük azt a tevékenységet, amit Beroaldo Propertius szövegének kiadása és kommentálása terén végzett.¹⁸ Eredményeinek birtokában a gyakorlatilag „ismeretlen” Augustinus-levélhez is számos hasznos megjegyzést tudunk fűzni.¹⁹

Beroaldo Propertius-kiadásai és kommentárjai a 15. században többször is (1487, 1491, 1493, 1500) megjelentek. Augustinus Beroaldónak címzett levele a *De modo epistolandi*-ban 1495-ben jelent meg (a kolofón szerint „Venetiis per Simonem beuilaqua Papiensem idibus ianuarii M. CCCC. XCV.”). Augustinus a levélben azt írja Beroaldónak a kommentárról, hogy: „...[amit] négy év alatt állított össze/szerkesztettél...” („...quadriennium annum concinnaras...”). Így gyakorlatilag csak az első három kiadás (Bologna, 1487; Velence, 1491; Velence, 1493) jöhet számításba.

A levél szövege szerint az Augustinus által olvasott Propertius-kommentár „magnifici Vdalrici Rosensis auspiciis” készült el. Beroaldo az első három Propertius-kiadást (1487, 1491, 1493) nem az említett Udalri-

cus Rosensisnek, hanem másnak ajánlotta, az „auspiciis” szó tehát mást jelenthet ebben a szövegben. A levélben említett „Udalricus Rosensis” név Ulrich von Rosenberg (Udalricus/Uldricus Rosensis, Oldřich z Rožmberka, 1471–1512) latin neve, aki Peter nevű testvérével (Petr z Rožmberka, ?–1523) együtt régi, híres cseh előkelő családból származott. Bolognában végezték tanulmányaikat. Az idősebbik fiú, Peter barátságban állt Bohuslav Hasištejnský z Lobkovicccal (Bohuslav Lobkowicz von Hassenstein). Beroaldo a fiatalabbik fiúnak, Ulrichnak ajánlotta 1488-ban megjelent *Annotationes centum* című művét, amelynek előszavában dicséri a cseh fiatalembernek a katolikus egyház iránti hűségét. Beroaldo az idősebbik fiúval, Peterrel később is kapcsolatban állt. Filippo Beroaldo egyik rokona, a kereskedő Vincenzo Beroaldo gyakran megfordult Csehországban.²⁰

Ulrich nagyon fiatalon, 16 évesen került Bolognába, és 1487 óta bizonyíthatóan Bolognában élt. Beroaldo az említett 1488. évi *Annotationes centum* ajánlásában „puer”-nek nevezi őt. Ulrich a legnagyobb valószínűség szerint talán fizethetett egy Propertius-kiadásért, pénzzel támogathatta azt, erre utalhat az „auspiciis”²¹

Augustinus a levél második felében Beroaldo Suetoniusszal kapcsolatos előadásaira, vizsgálataira, magyarázataira utal. Kéri és buzdítja Beroaldót, hogy ezeket fejezze be, jelentesse meg. Beroaldo Suetonius-kiadása 1493. április 5-én jelent meg Bolognában, de már 1492-ben készen volt.²² Amennyiben tehát Beroaldo már 1492-ben befejezte a Suetonius-kommentárt, akkor Augustinus a levelet, amelyben ő ezt Beroaldónál „sürgette”, legkésőbb 1492-ben írhatta. Ez azt jelenti, hogy

Augustinus a levélben vagy az 1487-ben, vagy az 1491-ben megjelent Propertius-kommentárra utal, mert az 1493-ban megjelent Propertius-magyarázatokra akkor (1492-ben) még nem utalhatott.

Anna Rose szerint az 1491. évi Propertius-kiadásra való utalás a legvalószínűbb. Az 1491. évi kiadás már javított, kiérleltebb változat volt, és szélesebb körben is elterjedt. Anna Rose szerint a korábbi megjelenésre (1487) való utalás ellen szól Ulrich életkora, mivel a cseh ifjú akkor még nagyon fiatal (16 éves) volt ahhoz, hogy egy kiadás megjelenéséhez aktívan is hozzájárulhasson – némi anyagi támogatással.²³

Augustinus Moravus valószínűleg tehát a második, Ulrich von Rosenberg által anyagiilag támogatott, de nem neki ajánlott kiadást (1491) tanulmányozhatta, és talán ismerhette az elsőt (1487) is, és a levél megfogalmazásakor ezt az élményt vethette papírra. Egyébként Augustinus a Beroaldónak szóló, dátummal el nem látott levelet Padovában („Ex Gymnasio patauino.”) keltezte. Az Augustinus itáliai jelenlétét (még pontosabban: a padovai tanulmányait) tanúsító jelek az 1491–1492. évektől kezdenek el jelentkezni. A fent már említett, 1492. évre szóló prognosztikon Velencében jelent meg, valószínűleg még 1491-ben, és a nyomtatvány végén, a Johannes Basiliusnak írt Augustinus-levél végén/alatt „Ex patauino Gymnasio Idibus nouembribus” olvasható; Augustinusnak Johannes Lucilius Santritterhez szóló levele pedig – amely a *Tabulae astronomicae Alfonsi regis* 1492. évi velencei kiadásában olvasható – 1492 nyarán, Padovában kelt („Ex Gymnasio Patauino...”).

6. levél

A jelen tanulmányban utolsóként sorra kerülő Augustinus-levél Johannes Oppaviensis-nek szól.²⁴ A címzett valószínűleg az olmützi városi tanács vezető tisztségviselője volt.²⁵ Augustinus büszke arra, hogy Johannes Oppaviensis barátságába fogadta őt, és dicséri a címzett műveltségét. A levélből kiderül, hogy egy közelebről nem ismert János nevű orvos belépett a ferences rendbe, ahogyan a szintén János nevű váradi püspök is. A két esemény kapcsán Augustinus elgondolkodik az élet nagy fordulatain, a sors okozta viszontagságokon. A római történelemből felidézi Marius, Pompeius és Cicero életét, az említett római férfiak életében bekövetkezett sorsfordulókat. A levél végén Augustinus visszatér a jelenbe, és említi a címzett Johannes Oppavien-

sis életében megtörtént tragédiát: Johannes felesége nemrég meghalt. Augustinus kifejezi együttérzését, és szép szavakkal szól Johannes lelki tartásáról, szilárdságáról.²⁶

A levél elsősorban a „János váradi püspökről” szóló említés miatt érdekes számunkra. Augustinus datálatlan, de az 1490-es évek első felében készült levelében csak Filipecz János váradi püspökről lehet szó. Filipecz János (1431?–1509) morvaországi családból származott, 1476-ban lett váradi püspök, 1486-tól titkos kancellár. II. Ulászló megkoronázása (1490) után lemondott hivataláról, a váradi püspökségről is. Visszavonult, belépett a ferences rendbe. Magyarhradison (Uherské Hradiště, Cseh Köztársaság) a ferences kolostorban temették el. Augustinus a római államférfiak és Johannes Oppaviensis mellett róla, az ő életében bekövetkezett nagy fordulatról ír.

JEGYZETEK

- 1 A tanulmány munkahelyem, az Országos Széchényi Könyvtár, illetve a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma (3802/03930) támogatásával készült. Jelen közlés megírását értékes és komoly szakmai tanácsokkal segítették: Marta Vaculínová (Knihovna Národního muzea, Prága), Anna Rose (Berlin), Silvia Fabrizio-Costa, Kovács Eszter (Országos Széchényi Könyvtár), Szilágyi Emőke Rita, Fedeles Tamás, Guitman Barnabás, Kiss Farkas Gábor, Bolonyai Gábor és Ittész Máté. Mindannyiuknak hálás köszönettel tartozom.
- 2 Augustinus Moravus Olomucensis életére és tevékenységére vonatkozóan elsősorban lásd Gustav BAUCH, *Zu Augustinus Olomucensis*, Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 8(1904), 119–136.; *Rukověť*

humanistického básnictví v Čechách a na Moravě. Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae, založili Antonín TRUHLÁŘ, Karel HRDINA, pokračovali Josef HEJNÍČEK, Jan MARTÍNEK, Vol. I.; Praha, Academia, 1966, 111–116.; Ivo HLOBIL–Eduard PETRŮ, *Humanism and the Early Renaissance in Moravia*, Olomouc, Votobia, 1999, 157–158.; Ralf Georg CZAPLA, *Augustinus Moravus = Deutscher Humanismus 1480–1520. Verfasserlexikon*, Hrsg. Franz Josef WORSTBROCK, Berlin–New York, Walter de Gruyter, 2005, Band. 1., Sp. 61–72. A fontosabb hazai szakirodalom: ÁBEL Jenő, *Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya köréből*, szerk. GYULAI Pál, Bp., 1880, VIII, 21–32. (=Olmüci

- Ágoston); KLANICZAY Tibor, *A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete*, Bp., Balassi, 1993, 63.; *Európa színpadán. Magyarország ezeréves hozzájárulása az európai közösség eszméjéhez*. Szerk. MAROSI Ernő, MTA Művészettörténeti Kutató Intézete – Balassi Kiadó, Bp., 2009, 78–79.; MIKÓ Árpád, *A reneszánsz Magyarországon*, Bp., Corvina, 2009 (Stílusok – korszakok) 63–64.; legújabban pedig KISS Farkas Gábor, *Vitéz és Janus után: a latin nyelvű irodalom Mátyás uralkodásának második felében és a Jagelló-korban = Magyar irodalom*, főszerk. GINTLI Tibor, Bp., Akadémiai Kiadó, 2010 (Akadémiai kézikönyvek), 74–75.
- 3 Velence, Simon BEVILAQUA, 1495. 4^o 16 ff. (Gesamtkatalog der Wiegendrucke 3058). „AVGV. MORA. DE MODO EPISTOLANDI CVM NONNVLLIS EPISTOLIS QVAM PVLCHERRIMIS”. A címlapot követő levél tetején olvashatjuk a mű címének másik változatát: „Opusculum componendarum epistolarum familiarium ...” fol. [A_{ii}^r]. A *De modo epistolandi* szövegét a nyomtatvány Bayerische Staatsbibliothekban őrzött példánya (jelzete: 4^o Inc. c. a. 1228) alapján közlöm.
- 4 Eduard PETRŮ, *Augustin Olomoucký a česká epistolografie*, Česká literatura, 49 (2001/6), 564–571.
- 5 A *De modo epistolandi*-ra vonatkozó legfontosabb ismereteket angolul dióhéjban összefoglaltuk: Péter EKLER, *Margarita poetica = Pietas non sola Romana. Studia memoriae Stephani Borzsák dedicata*, ediderunt Anita CZEGLÉDY, László HORVÁTH, Edit KRÄHLING, Krisztina LACZKÓ, Dávid Ádám LIGETI, Gyula MAYER, Typotex Kiadó–Eötvös Collegium, Bp., 2010, 538. A műből egy magyar nyelvű szemelvényt is közzétettünk: *Augustinus Moravus Olomucensis: De modo epistolandi = „Margarita poetica”*. A *humanista alapműveltség olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig. Antológia*, összeáll. EKLER Péter, Bp., Országos Széchényi Könyvtár–Gondolat Kiadó, 2011, 114–117. A *De modo epistolandi*nak az ideális stílusnemmél foglalkozó fejezeteire vonatkozóan lásd EKLER Péter, „*Epistolaris itaque formula attuato stilo ducetur potissimum ...*” Az ideális stílusnem kérdése Augustinus Moravus Olomucensis De modo epistolandi-jában = *Convivium Pajorin Klára 70. születésnapjára*, ediderunt Enikő BÉKÉS et Emericus TEGYEY, Societas Neolatina Hungarica, Sectio Debreceniensis–Institutum Doctrinae Litterarum Academiae Scientiarum Hungaricae, Debrecini et Budapestini MMXII (Classica – Mediaevalia – Neolatina VI.) 75–81. A *De modo epistolandi* teljes magyar nyelvű fordítását és önálló kötetben való megjelenítését jelen sorok szerzője végzi.
- 6 *Der Briefwechsel des Konrad Celtis*, Gesamm., hrsg. und erl. Hans RUPPRICH, München, Beck, 1934 (Veröffentlichungen der Kommission zur Erforschung der Geschichte der Reformation und Gegenreformation. Humanistenbriefe, 3); *Bohuslai Hassensteinii a Lobkowicz epistulae*, ediderunt Jan MARTINEK et Dana MARTINKOVA, Leipzig, Teubner, 1969–1980, tom. 2. *Epistulae ad familiares*.
- 7 Augustinus levelei a következő személyeknek szólnak: ajánlólevél Heinrich Osweinnek; 1. Augustinus levele nagybátyjának, Andreas Stiboriusnak; 2. Augustinus levele Laki Thuz Jánosnak; 3. Augustinus levele Christoph von Losensteinnek; 4. Augustinus levele Cassandra Fedelének; 5. Augustinus levele Filippo Beroaldónak; 6. Augustinus levele Johannes Oppaviensisnek; 7. Augustinus levele Nikolaus von Briegnek; 8. Augustinus levele Wolfgang von Tanne(n)bergnek; 9. Augustinus levele Nicolaus Basileusnak; 10. Augustinus Moravus levele Christophorus Partheniusnak; 11. Augustinus levele Kiliánnak; 12. Augustinus levele H. N. S.-nek; 13. Augustinus levele Georg von Hirnheimnek.
- 8 „Opusculum componendarum epistolarum familiarium Augustini Moravi Olomucensis decretorum atque Artium liberalium doctoris ad Henricum Oseuen Decanum glogouiensem et canonicum Vratislouiensem”, fol. [A_{ii}^r]. Heinrich Oswein-re lásd: *Kapituła głogowska w dobie Piastowskiej i Jagiellońskiej (1120–1526)*, Gliwice,

- 1993, 221–222. Köszönöm Fedeles Tamásnak és Guitman Barnabásnak a Heinrich Oswein azonosításában nyújtott segítséget. A teljes levél szövegét közöltük: EKLER, *Epistolaris itaque...*, *i. m.*, 80–81.
- 9 *Augustini Olomucensis Dialogus in defensionem poetices*, ed. Karel SVOBODA, Praha, 1948, 14.
- 10 „AVG. MORA. Olom. Andreae Stiborio Auunculo suo. S.”, fol. C_{ii}^r. BAUCH a teljes terjedelmében közli a levelet, lásd Bauch, 2. jegyzetben, 123–124.
- 11 *Dialogus...*, *i. m.* (1948), 38–40.
- 12 „AVG. MORA. Olom. Illustri Viro Ioanni Tuccio Pannonio. S.”, fol. C_{iii}^r – fol. C_{iii}^r. A Laki Thuznak írt teljes levelet közöltük: EKLER Péter, *Augustinus Moravus Olomucensis levele Laki Thuz Jánosnak*, MKSz, 128(2012), 478–481.
- 13 TRINGLI István, *Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés = Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*, szerk. CSUKOVITS Enikő, Bp., Magyar Országos Levéltár, 1998, 301–302, 307–308, 310–311. Köszönöm Tringli Istvánnak szíves szóbeli közléseit (2012. május).
- 14 „Aug. Mora. Olom. C[!]ristophoro Baroni de Losenstein. S.”, fol. C_{iii}^{r-v}
- 15 „AVG. Mora. CASSANDRAE Fidelis Venetae, Virgini pudicissimae. S.”, fol. [C_{iii}^v]-[C_{iii}^r]
- 16 *Cassandrae Fidelis Venetae epistolae et orationes*, ed. Giacomo Filippo TOMASINI, Padova, Francesco BOLZETTA, 1636. Cassandra Fedelére vonatkozóan legújabbán lásd: Cassandra FEDELE, *Letters and Orations*, ed. Diana ROBIN, Chicago, The University of Chicago Press, 2000. Ezen a helyen szeretném megköszönni Kiss Farkas Gábornak, hogy megjelenés előtt álló tanulmányát, amelyben a Cassandra Fedele és Beatrix királyné, illetve Franciscus Pescennius Niger közötti kapcsolatról is ír (*Franciscus Pescennius Niger Báthory Miklós váci püspök udvarában és a Scholasticum Orosianae iuventutis dramma*, MKSz, 2013.), rendelkezésemre bocsátotta.
- 17 „AVG. Mora. Olom. Philippo Beroaldo Bononiensi. S. P.”, fol. [C_{iii}^r].
- 18 Anna ROSE, *Filippo Beroaldo der Ältere und sein Beitrag zur Properz-Überlieferung*, München–Leipzig, K. G. Saur, 2001, (Beiträge zur Altertumskunde, Band 156).
- 19 Augustinus Beroaldónak írt levele ismeretlen Beroaldo levelezését jól ismerő kutatók számára. Köszönöm Silvia Fabrizio-Costának és Mirko Mennának az erre a kérdésre adott szíves szóbeli válaszukat (2012 szeptembere).
- 20 ROSE, *i. m.*, 124–125. Lásd továbbá: Josef TRUH-LÁŘ, *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, V Praze, Č. Akademie Fr. Josefa, 1894 (Rozpravy Č. Akademie Fr. Josefa, III. 3. 4.), 100–102, 104.
- 21 Hálásan köszönöm Anna Rose szíves szóbeli közléseit (2013 augusztusa).
- 22 ROSE, *i. m.*, 71.
- 23 ROSE, *i. m.*, 124.; valamint Anna Rose szíves szóbeli közlése (2013 augusztusa). Köszönöm Bolognyai Gábornak és Ittész Máténak a datálás érdekében nyújtott szóbeli közléseket (2013 novembere).
- 24 „Aug. Mora. Olom. Ioanni Oppauensi Senatori Optimo. S.”, fol. [C_{iii}^v]-D_i^r.
- 25 Johannes Oppaviensis nevével Augustinus Moravus korábban megjelent művében, a *Dialogus in defensionem poetices*ben (Velence, 1493) is találkozunk, a mű végén álló, Augustinus nagybátyjának, Andreas Stiborius olmützi kanonoknak címzett levél szövegében („...Ioannes deniques meus Oppauensis, inter primores ciuitatis Olomucensis senator optimus...”). Karel SVOBODA, a *Dialogus in defensionem poetices* szövegének modern kiadója az említett helyen Wilibald MÜLLER *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart* című művére (Wien–Olmütz, 1882, 373.) hivatkozva Johannes Oppaviensist Johann Tropperral azonosítja (vö. a Cseh Köztársaság területén található Opava város német neve: Troppau), aki 1492-ben olmützi „consul” volt, lásd *Dialogus...*, *i. m.* (1948), 39. l. 28. j. Johannes Oppaviensisre lásd még BAUCH, *i. m.*, 125. („Troppauer”); HLOBIL–PETRŮ, *i. m.*,

- 1999, 27, 52–53. („Jan of Opava”). Köszönöm Szilágyi Emőke Ritának a Johannes Oppaviensis azonosításához nyújtott adatokat.
- 26 BUNYITAY Vince, *A váradi püspökség története. I. A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566. évig*, Nagyvárad, 1883, 319–321.; BÓNIS György, *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1971, 311.; MIKÓ Árpád, *Filipec János = Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor*, III., Főszerk. KŐSZEGHY Péter, Bp., Balassi Kiadó, 2005, 124–126.; HORVÁTH Richárd–NEUMANN Tibor, *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája, 1458–1493*, Bp., MTA BTK Történettudományi Intézet, 2012 (Magyar történelmi emlékek. Értekezések) 127.